

הרב גבריאל גולדמן והרב מנחם בורשטיין

מצבים מיוחדים בטבילה – חלק ב'

א. טבילת פנויות

ומה שנפלאות: איך לא תקנו טבילה לפנויה, כדי שלא יכשלו בה רבים? ואין כאן מקום תמה! שהרי כיוון שהפנויה אסורה, כמו שכתבנו, אדרבה! אם היתה טובלת, היה בה מכשול: שהיו מקילין באיסורה; כיוון שאין אסורה, אלא מדרבנן... שו"ת הריב"ש, סימן תכה

וכמה פעמים נתחבטתי על זה, על אודות הנשים הקדשות שהיה איסורן רופף ביד שופטי ישראל אשר בדורנו ולא עוד אלא שכבר יאותו בקצת הקהלות ליתן להם חנינה ביניהם, גם יש שמספיקים להם פרס מהקהל כי אמרו כיוון שמצילות את הרוקים או הסכלים מחטא אסור אשת איש החמור או מסכנת הגויות, מוטב שיעברו על לאו זה משיבואו לידי אסור סקילה או סכנת שריפה. ואני דנתי על זה פעמים רבות לפנייהם ולפני גדוליהם והסברתי להם שהחטא הגדול אשר יעבור עליו איש איש מבית ישראל בסתר ושלא מדעת הרבים וברשות בית דין – חטאת יחיד הוא והוא שבעונו ימות על ידי בית דין של מעלה או מטה וכל ישראל נקיים... אמנם החטא הקטן כשיסכימו עליו דעת הרבים והדת נתנה בבתי דיניהם שלא למחות בו, הנה הוא זמה ועוון פלילי וחטאת הקהל כלו... ולכן הוא טוב ומוטב שיכרתו או ישרפו או יסקלו החטאים ההם בנפשותם משתעקר אות אחד מהתורה בהסכמת הרבים.

רבי יצחק עראמה, ספר עקידת יצחק, ספר בראשית שער עשרים

א. ברור ופשוט שאין היתר לפנויות לטבול במקוה. טבילה כזאת עלולה לגרום שיוסר מהן איסור נידה החמור שהוא בכרת, ועל ידי כך עלולות הן לעבור על האיסור לקיים יחסי אישות, המותרים אך ורק בין איש לאשתו שנישאו כדת משה וישראל. ולא עוד, אלא שעלולה להיגרם מכך מכשלה ציבורית גדולה, שלא ירצו להינשא כי ייפרץ האיסור לקיים יחסי אישות. המפסידות העיקריות ממכשלה כזאת עלולות להיות הפנויות שטבלו, העלולות להיתקל בקושי למצוא בחורים שירצו להינשא להן ולהיכנס למחויבות הנישואין, אם תהיינה להם

1. המשך הפרק 'מצבים מיוחדים בטבילה', שפורסם באמונת עיתן 101, עמ' 63-71, מתוך ספר פוע"ה כרך א.

אפשרויות לחיות עימן חיי אישות בלי לעבור על איסור כרת. לכן יש להזהיר על כך, הן מבחינת החובה להימנע מלעבור על איסור, והן כדי לאפשר להן להינשא.²
ב. אין להתיר טבילת רווקות גם לצורך עלייה להר הבית.³ (הלכה זו אינה נוגעת לעצם השאלה על עלייה להר הבית בזמן הזה).

ב. אנינות ואבלות

ג. אישה אבלה יכולה לרחוץ חלקים מגופה לצורך הפסק טהרה,⁴ אבל לא תטבול בתוך השבעה.⁵ אם עברה וטבלה, אינה צריכה לטבול שוב לאחר השבעה.⁶
ד. אישה שבעלה אבל והיא אינה אבלה יכולה לטבול כדרכה בזמנה, אף על פי שהם אסורים בחיי אישות,⁷ ויש מי שאסר מחשש תקלה.⁸
ה. אישה שהייתה צריכה לטבול ואמה נפטרה בחוץ לארץ, ויעבור זמן עד שתובא לארץ. אם הנפטרת נמסרה ל'כתפיים', דהיינו לחברה קדישא בארץ או בחו"ל, האישה יכולה לטבול בברכה. (הטעם: אין לה גדר אנינות, ואת האבלות טרם התחילה).⁹

ג. טבילת נשים במקווה שטבול בו גברים¹⁰

גילוי דעת

הריני מביע בזה את דעתי, כי אסור לגברים לטבול במקווה המיועד לנשים, מפני שעל ידי כך הרבה נשים נמנעות לטבול באותו מקווה, וזהו עוון כרת. אבל טבילה לגברים, כתב הרמב"ם שאינה צריכה כלל, שכבר בטל דין טבילת בעלי קרי. ובמקום שאין מקווה מיוחד לגברים יש להם להימנע מטבילה. הרב עובדיה יוסף, הראשון לציון ונשיא מועצת חכמי התורה, יא טבת תשנ"ח

2. שו"ת הריב"ש, סי' תכה; עקדת יצחק, ספר בראשית שער עשרים; הוראת הרבנים הראשיים לישראל, הרב ישראל מאיר לאו והרב אליהו בקשי-דורון, במכתב מיום כב כסלו תשנ"ז; הרב עובדיה יוסף, מכתב מאלול תשנ"ו; הרב שמואל הלוי ואזנר ורבני העדה החרדית, מכתב משבט תשנ"ח, המכתבים הובאו בנספחים לספר 'ימי טוהר'. וראה שו"ת שיח נחום, סי' סג; ושו"ת מעין אומר ח"ז, הלכות נדה סי' קעד.
3. גילוי דעת של הרב דוב ליאור ורבני אגודת 'אל הר המור'.
4. ט"ז, לשו"ע יו"ד סי' שפא ס"ק ב; שו"ך, לשו"ע שם ס"ק ג. ומכל מקום כתב הרמ"א, לשו"ע שם סעי' ה, שלא תרחץ כל גופה.
5. שו"ע, יו"ד סי' שפא סעי' ה.
6. כל בו על אבילות, עמ' 295.
7. כן מוכח משו"ת אבן השהם ומאירת עיניים, מובא בפתחי תשובה, סי' קצז ס"ק ח.
8. שו"ת מהר"ם שיק, יו"ד סי' שסד-שסה.
9. הרב מרדכי אליהו בפגישתו עם רבני פוע"ה, כב תמוז תשס"ד, ומשמע מדבריו שגם מותרת לבעלה, כיוון שאין עליה שום גדר איסור.
10. על פי הרב מרדכי אליהו, שו"ת הרב הראשי (תשמ"ח-תשמ"ט), סי' נג. ומאמרו של הרב יעקב נבון, תחומין יא 261-271.

ו. 'עיבור באמבטי'¹¹ הוא מציאות אפשרית, אם כי מציאות רחוקה מאוד ולא שכיחה.
 ז. על כן לפחות לכתחילה, יש לנשים להיזהר מלטבול במקווה של מים מכונסים אחר שטבלו בו גברים, אלא אם כן החליפו בו את המים.
 ח. בדיעבד, כשאין אפשרות להחליף את המים, יש מקום להקל ולהתיר להן לטבול.
 ט. חשש של 'עיבור באמבטי' ישנו רק במקווה של מים מכונסים ולא במקווה של מים זורמים, כגון נהר או מעיין, שבהם המים הזורמים מסירים כל חשש של 'עיבור באמבטי', (כגון במקווה האר"י בצפת שנחשב כמעין¹²).

י. לגברים מותר לטבול במקווה לאחר שטבלו בו נשים, גם בלא החלפה של המים.
 יא. כיוון שטבילת נשים חשובה לאין ערוך מטבילת גברים וחמורה ממנה, וכיוון שבעיני חלק מהנשים קשה לטבול במקווה שטבלו בו גברים, (לא רק מחשש הלכתי של 'עיבור באמבטי', אלא בעיקר מתוך איסטניסות) יש למנוע מצב שגברים ונשים טובלים ומשתמשים באותו מקווה. יש מי שאסר זאת לחלוטין, וכתב שבמקום שאין בו מקווה מיוחד לגברים, יש להם להימנע מטבילה¹³. ויש מי שהורה להתיר טבילת גברים אך ורק כשברור בלא ספק שניתן יהיה לנקות את המקווה היטב, להחליף את המים לאחר טבילת הגברים, ולחממו עד לזמן שהנשים טובלות בו. לכל הדעות, אם טבילת הגברים עלולה לעכב את טבילת הנשים, אין לאפשר טבילת גברים, כיוון שאסור שייווצר מצב שבו אפילו אישה אחת תימנע מטבילה או אפילו תידחה את טבילתה עקב טבילת הגברים¹⁴. (בערב ראש השנה ובערב יום הכיפורים, ביישובים שאין בהם מקווה גברים ולכן הגברים רוצים לטבול במקווה הנשים, יש לאפשר את טבילת הגברים בשעות הבוקר בלבד, כדי שיישאר זמן לרוקן את המקווה, לנקותו היטב, ולחזור ולמלא בו מים עד למועד טבילת הנשים. יש לחשב היטב את לוח הזמנים מראש, והחכם עיניו בראשו)¹⁵.

יב. אם יש צורך להחליף את המים בשבת, עדיף לומר לגוי שיחליף את המים בשבת, אפילו במלאכות דאורייתא, מאשר להעלים מהנשים את העובדה שגברים טבלו באותו מקווה¹⁶.

11. 'עיבור באמבטי' - מציאות שבה אישה מתעברת מזרע של איש שנפלט לתוך מקווה מים, כגון אמבטיה.

12. יש כמה ספקות להתיר: ייתכן שאין שכבת זרע במים; גם אם יש זרע במים, יש הסוברים שאין אפשרות שאישה תתעבר מזה; גם לדעות שייתכן שאישה תתעבר מזה, הוא מילתא דלא שכיחא; כיוון שמדובר במים זורמים, גם אם יצאה שכבת זרע במים, המים זרמו והתחלפו ונשאו עמם הזרע; כיוון שהמים קרים מאוד, הזרע לא יכול לשרוד בקור כזה. ריכוז הסיבות מובא בספר בית יעקב, עמ' תנד.

13. הרב עובדיה יוסף, גילוי דעת מיום יא טבת תשנ"ח; הובא בנספחים לספר ימי טוהר. מצוטט כאן בפתיח לפסקה.

14. הרב מרדכי אליהו, שו"ת הרב הראשי (תש"נ-תשנ"ג) סי' כד. אמנם ראה בשו"ת דבר חברון, ח"ג סי' רפא-רפב, שכתב להתיר לגברים לטבול במקווה נשים בחורף, כשקשה לגברים לטבול במקומות אחרים, ויש להחליף את המים לאחר טבילת הגברים קודם טבילת הנשים.

15. הרב מרדכי אליהו, גילוי דעת מיום כב תמוז תש"ן; מובא בספר בית יעקב, עמ' תנז.

16. אף שאין איסור מצד עיקר הדין על טבילת נשים במקווה כזה (כפי שכבר נכתב לעיל), אלא עיקר הטעם הוא כדי לא לפגוע באמון של הנשים בבליגית או ברב. הרב מרדכי אליהו, שו"ת הרב הראשי (תשמ"ח-תשמ"ט), שם.

ג. אם בכל זאת, בדיעבד, נוצר מצב שגברים ונשים טובלים באותו מקווה, יש לקבוע במקווה כזה כללי צניעות ברורים ומחמירים במיוחד¹⁷.

ד. הוראות לטבילה במקום שאין מקווה

יד. כדאי וראוי לטבול אך ורק במקווה טהרה מסודר. מפני שטבילה במקום אחר, בלתי מסודר, אף על פי שהיא אפשרית מבחינה הלכתית, יש בה קשיים העלולים לסרב ולתקשות על הטבילה, ובמקרים מסוימים עלולים אף לפסול אותה. אבל לעתים, במיוחד בחו"ל, יש מצבים שבהם אין אפשרות לטבול במקווה מסודר, ויש צורך למצוא פתרון חלופי לטבילה בו.

טו. אין אפשרות להיטהר במאגר של מים שאובים. (המים במקוואות מבוססים על מי גשמים או על מי מעיין).

טז. בשעת הדחק כשאין אפשרות לטבול במקווה מסודר, מותר לטבול גם במקום שבו המים אינם שאובים, כגון במעיין ובים.

יז. בשעת הדחק מותר לטבול בגב של מים עומדים, ואפילו באגם, אך יש לוודא שאין בו 'זחילה הניכרת', כלומר, צריך שהמים יעמדו ולא יזרמו.

יח. בשעת דחק גדולה, כשאין כל אפשרות אחרת לטבילה, אפשר להקל לטבול בנהר איתן¹⁸. (ההסבר הוא שמי גשמים מטהרים רק 'באשבורן', דהיינו רק כשהם מים עומדים, ולא כשהם 'זוחלין', דהיינו לא כשהם זורמים. לעומת זאת, מעיין וים מטהרים גם כשהמים בהם זוחלים. לכן יותר קל להתיר טבילה במעיין וים אף על פי שמימיהם זוחלים, אבל כדי להתיר טבילה בגב של מי גשמים או באגם, צריך שהמים בהם לא יזחלו. בנהר צריך לוודא שמקורו במי מעיינות, ואז מותר לטבול בו למרות שמימיו זוחלים).

לא תטבול במקום שיש חשש שיראוה בני אדם, מפני שמתוך כך ממהרת לטבול ואינה מדקדקת בטבילה. ומיהו, בדיעבד, עלתה לה טבילה.

שלחן ערוך, יורה דעה סימן קצח, לד

17. ראה דיון על טבילה במקווה האר"י, בספר בית יעקב, עמ' תנד-תנו. והזכיר שהעדה החרדית בירושלים פרסמה שאין לנשים לטבול כלל במקווה האר"י. ומסקנתו היא שאין איסור מדינאי, אך יש להקפיד מאוד על כללי הצניעות במצב כזה.

18. בשו"ע, יו"ד סי' רא סעי' ב, נכתב שאין לטבול בנהר, אלא אם כן ברור לחלוטין שרוב מי הנהר הם מי מעיינות ולא מי גשמים. מבחינה מעשית קשה מאוד לבדוק דבר כזה, כיוון שלא ברור כמה מים מגיעים מהגשמים וכמה מהמעיינות. גם הרמ"א (שם) הסכים לשיטה זו מעיקר הדין, אך כתב שבמקום שאין מקווה - אין למחות ביד המקלין, שיש להם על מה שיסמכו. גם בשו"ת חתם סופר, יו"ד סי' רב, נכתב להקל כשאין ברירה אחרת. וכן נפסק בשו"ת אגרות משה, יו"ד ח"א סי' קפה, אפילו לכתחילה, במקום שאין מקווה בעיר. וכן נפסק בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' קיח). ראה מאמרו של הרב אריה כץ, 'טבילה בנהר בשעת הדחק', אור תורה אדר ב תשע"א, חוברת ז (תקכד) סי' עו, עמ' תקעח-תקפג.

- יט. הבעיות ההלכתיות העיקריות המתעוררות בטבילה במקום בלתי מוסדר הן כדלקמן:
1. האישה עלולה לחשוש שמא יראוה טובלת, ולכן היא עלולה לטבול במהירות ובלא תשומת לב ראויה לטבילה.
 2. יש חשש שמא יידבקו בכפות רגליה בוך או זפת או חציצה אחרת.
 3. אין בלנית שתטביל את האישה.
- כ. בטבילה במקום בלתי מוסדר יש להקפיד על הכללים הבאים:
1. צריך שהטבילה תהיה במקום צנוע ובטוח, בלא סכנה בכניסה למים, כדי שהאישה תרגיש חופשייה לטבול בנחת, ולא יהיו בסביבה אנשים או בעלי חיים, שעלולים להפריע לה לטבול כראוי¹⁹.
 2. צריך שלא יהיה על האישה בגד או דבר אחר החוצץ בינה לבין המים. לחילופין האישה יכולה לטבול עם חלוק רחב שאינו צמוד לגופה, ותקפיד שהמים יוכלו להגיע בזמנית לכל גופה²⁰.
 3. צריך שהמים יהיו רגועים ובטמפרטורה סבירה - לא קרים מדי. וצריך שהמים יהיו גבוהים דים כדי שהטובלת תוכל להכניס את כל גופה בנוחות ובלי כפיפה מרובה. האישה יכולה לטבול גם בשכיבה, אם המים בגובה של 30 ס"מ לפחות²¹.
- לא תטבול במקוה שיש בקרקעיתו טיט, משום חציצה, אלא אם כן תתן עליו זמורות וכיוצא בהם, דבר שאינו מקבל שום טומאה.
- שלחן ערוך יורה דעה סימן קצת, לג
4. האישה צריכה לוודא שלא נדבק שום דבר לרגליה בדרך לטבילה וגם בטבילה עצמה. לכן עדיף לטבול במקום שקרקעיתו קשה כגון שיש בה אבנים ולא בוך. בטבילה בים, לכתחילה תשגיח שרגליה לא ישקעו בחול בזמן הטבילה, ולכן עדיף שתרים רגליה בזמן הטבילה, אף על פי שחול ים אינו חוצץ כיוון שהוא דק²².
 5. אם יש בוך או טיט העלול להידבק ברגליה, יכולה לשים על הבוך זמורות עצים כדי לדרוך עליהם, אך לא תשים שם כלים המקבלים טומאה, כיוון שטבילה על גבי כלים המקבלים טומאה אינה מועילה²³.
 6. אם יש זפת בים, האישה צריכה לבדוק היטב את גופה בכלל ואת רגליה בפרט, לפני הטבילה ולאחריה. אם מצאה על גופה זפת אחרי הטבילה, חייבת לטבול שוב.
- כא. כשאישה טובלת, צריך שתעמוד על גביה אישה אחרת, כדי לוודא שטבלה כראוי וששערה לא צף ולא נשאר מחוץ למים. כך יש לעשות לכתחילה גם בטבילה במקום בלתי מוסדר. כשאין אפשרות כזאת, ראה לעיל²⁴.

19. שו"ע, יו"ד סי' קצח סעי' לד.

20. דרכי טהרה, פרק יח סעי' ל.

21. דרכי טהרה, שם על פי שו"ע שם סעי' לו.

22. שיעורי שבט הלוי, סי' קצח סעי' לג, דיבור המתחיל 'וכתבו'. וראה ש"ך, יו"ד סי' קצח ס"ק מז.

23. שו"ע, יו"ד סי' קצח סעי' לג.

24. פורסם בחלק א של המאמר, פסקה 7 - טבילה במקום שאין בלנית.

דבר ברור וגלוי שהטומאות והטהרות גזירות הכתוב הן, ואינן מדברים שדעתו של אדם מכרעתו והרי הן מכלל החוקים. וכן הטבילה מן הטומאות מכלל החוקים הוא, שאין הטומאה טיט או צואה שתעבור במים אלא גזירת הכתוב היא והדבר תלוי בכוונת הלב, ולפיכך אמרו חכמים טבל ולא הוחזק כאילו לא טבל, ואף על פי כן רמז יש בדבר, כשם שהמכין לבו לטהר כיוון שטבל טהור ואף על פי שלא נתחדש בגופו דבר, כך המכין לבו לטהר נפשו מטומאות הנפשות שהן מחשבות האון ודעות הרעות, כיוון שהסכים בלבו לפרוש מאותן העצות והביא נפשו במי הדעת טהור, הרי הוא אומר 'וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מִיַּם טְהוֹרִים וְטָהַרְתֶּם מִכָּל טְמֵאוֹתֵיכֶם וּמָכַל גִּלּוּלֵיכֶם אֶטְהַר אֶתְכֶם'²⁵. השם ברחמיו הרבים, מכל חטא עון ואשמה יטהרנו, אמן.

משנה תורה לרמב"ם, סוף הלכות מקוואות

25. יחזקאל לו, כה.